

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 2

МАРТ—АПРИЛ 1952

ГОДИНА IV

Генерал-лајтнант ДУШАН КВЕДЕР

ДА ЛИ ЈУГОСЛАВИЈИ ЗАИСТА НИЈЕ ПОТРЕБНО ТЕШКО НАОРУЖАЊЕ?

У извесним круговима на Западу, а нарочито у Енглеској, постоји мишљење да Југославији из разних разлога није потребно тешко наоружање. То мишљење долази до изражаја и у појединим чланцима у којима се излаже својеврсна стратегија у одбрани Југославије у случају евентуалне агресије наших источних суседа. Пошто ова мишљења немају само теориски (а поготово не пропагандни), већ, и у првом реду, дубоко практичан значај, од кога ће у приличној мери зависити ток и судбина евентуалног будућег рата не само у овом делу, већ и у читавој Европи, то мислим да та питања захтевају дубљу и опширнију анализу. Међутим, што се дубље уживљавам у ова гледишта, то све више долазим до уверења да се ту ради о крупним заблудама, које никако не могу друкчије протумачити него тиме да она пренебрегавају како упознавање југословенске стварности и историје, тако и неких елементарних принципа ратводства који су иначе опште усвојени, па и у Енглеској армији. Те заблуде не видим само у закључцима и предлозима појединаца који имају таква гледишта, него, пре свега, у премисама и претпоставкама на којима су они изграђени.¹⁾

Пре свега, не могу да схватим како је могло доћи до тога да је у основи оваквих схватања постављена претпоставка да читава територија Југославије, изузев малог дела Панонске Низије, северно од Београда, претставља планинско земљиште. Анализа нашег земљишта показује нам следеће: 29,4% наше државне површине има надморску висину испод 200 м; 25,4% површине отпада на висине између 200 и 500 м; а 27,4% на површине између 500 и 1.000 м. Из тога се види да 82,2% површине наше државне територије сачињава таласасто-маневарски терен испод 1.000 м висине, а ако томе додамо још и 14% средње-планинског земљишта висине од 1.000 до 1.500 м,

¹⁾ Срећом за Југославију и за све мирољубиве народе света, оваква мишљења не деле официјелна руководства великих сила Запада. Југославија данас добија тешко наоружање и спремна је да организује модерну одбрану против евентуалног агресора.

које се у војном погледу битно не разликује од земљишта са 500 до 1.000 м висине, онда видимо да маневарски терен у Југославији износи 96,2% од укупне површине. На праве планине од 1.500 до 2.000 м висине отпада свега 3,3%, док високе планине изнад 2.000 м претстављају минимални остатак од 0,5%. Ова анализа показује нам да је огромна већина југословенске територије подесна не само за модерно наоружану пешадију, већ увелико и за моторизоване трупе. Код нас готово и нема предела који не би дозволили развијање свих типова артиљерије, па и механизоване. Земљиште је у великој већини тенкопролазно, а многобројне долине и платои пружају могућности базирања сваковрсној авијацији. Људи са стране треба да се ослободу неистините фаме да је Југославија непролазна Хималаја.

Са том првом стоји у директној узрочној вези и друга заблуда, која се састоји у претпоставци да су се наши партизани, тј. наша Народноослободилачка војска, у току прошлог рата, борили у првом реду по планинама. Спољни посматрачи, који нису у довољној мери упознали методе партизанског ратовања, а нарочито нашег, често сматрају да у том ратовању постоји начело које би се могло формулисати отприлике овако: „Што су више планине и гушће шуме, то је лакше водити партизански рат“, односно овако: „Партизански рат је могућ и ефектан само тамо где има високих планина и великих шума“. Наша пракса и наше искуство нису никада дали разлога за таква схватања. Стварност у рату, поред осталог, састојала се и у томе да су наше јединице увек сматрале високе планине за неугодно и непожељно земљиште, па је тенденција наших јединица одувек била да се спусте што ниже у долине, а одатле смо се повлачили на теже пролазне терене (избегавајући увек високе планине!) једино када нас је на то приморавао непријатељ својом бројном или техничком (најчешће овом последњом) надмоћношћу, тј. баш због тога што нисмо имали довољно њему равнотешког наоружања. Зар наша прва слободна територија није била баш на таласастом земљишту Западне Србије око великих градова Титово Ужице, Пожега, Чачак итд., а наша ослобођена подручја у Босни дуж долина? Зар наши партизани нису са успехом оперисали и по равничастом Срему и Славонији?

Трећа је заблуда мишљење да за брдско ратовање није потребна друга техника, осим лаке пешадиске, а поготову не тешко наоружање. Није ли чудноват такав принцип у доба када се читава светска војна наука слаже у могућности и потреби употребе тешке технике (па и најтеже) у брдским условима (изузев, природно, планинско високогорје, кога у Југославији, као што смо видели, скоро и нема), када сви војни теоретичари и практичари света потврђују ту могућност, и када, што је главно, читава војна историја даје безброј доказа за то?

Први светски рат обилује примерима крупних операција уз масовно ангажовање тешког наоружања на терену, који је не само висок као просечни југословенски, него још и виши. За време велике аустријске офанзиве у Трентину, маја 1916 године, Аустријанци су на терену високом 1.500 до 2.000 м и више ангажовали 14 дивизија и око 1.500 оруђа, од којих 376 тешких, до 420 мм, и са том масом људства и тешке технике преко високог планинског земљишта замало нису доспели до Ломбардске Низије. Баш су на том планинском терену 1916 године Централне силе имале највеће изгледе за важну победу.

Узмимо други пример, који је још поучнији због тога што се одигравао на данашњој југословенској територији. Мислим на чувену битку код Кобарида, октобра 1917 године, која је у своје време изазвала највеће изненађење због места и начина извођења и због својих огромних стратегијских последица. Земљиште је било изразито планинско, висине и изнад 2.000 м. Немачко-аустриско командовање је на читавом фронту од високих Алпа до Јадранског Мора изабрало за пробој баш најтежи и најпланинскији отсек фронта. На том отсеку концентрисано је седам немачких и осам аустриских дивизија са 1.759 топова, 327 бацача и десет ескадрила. Италијанска команда била је потпуно изненађена, пошто је очекивала да ће Аустро-Немци усмерити своју офанзиву на ниском терену доње Соче. Резултат је био катастрофалан: нападач је запленио 4.884 топа и рововских оруђа, 300.000 пушача, 3.000 митраљеза и заробио, убио и распршио око 800.000 Италијана, а да је при томе изгубио свега неких десетак хиљада својих људи. Ова је операција тада показала читавом свету да и веће снаге на планинском терену могу извршити пробој јаким фортификациски уређених положаја и водити операције већег замаха.

Сетимо се, на пример, операција које су се одигравале на нашем типично маневарском терену Северне Србије. У Церској бици Српска војска је августа 1914 године до ногу потукла аустриске агресоре и постигла прву победу Антанте над Централним силама. То је била прва светла тачка за Савезнике, коју су Срби постигли у великој мери баш благодарећи тешком наоружању, добијеном од Француза, које је српске дивизије технички готово изједначило са аустриским дивизијама. После тога, децембра 1914 године, Српска војска постигла је на Колубари још једну, већу победу над агресором. Све се то дешавало на земљишту које се неоправдано, тако упорно проглашава за „тешко-пролазно“.

Али највише ме чуди то, што појединци, иако Енглези, заборављају на један пример где су на нашем, југословенском терену учествовале и енглеске (и француске) јединице, тј. на пробој Солунског фронта, септембра 1918 године. Тада су Савезници на најтежем терену јужномакедонских планина, изабравши за отсек пробоја најпланинскији предео од 1.800 до 2.500 м, са многобројном техником (на отсеку пробоја било је концентрисано 578 оруђа разних калибара),¹⁾ пробали аустриско-бугарски фронт и гонили непријатеља преко готово читаве Југославије, све до Београда, и то преко подручја, за које се сада говори да је „тешко-проходно“ и „планинско“.

Можда ће овим примерима из Првог светског рата неко приговорити, да армије тога времена нису биле снабдевене типовима тешког наоружања, каквим су снабдевене данас. Али за то време постигла се, према некадашњој, несразмерно већа маневарска способност и пролазност тешког наоружања на испресецаном планинском земљишту.

¹⁾ Колике су биле тешкоће које је требало савладати види се из следећег: од станице Острово (542 м) на Кајмакчалан (2.521 м) и Флоку (2.362 м) оруђа 155 мм извлечена су новоизграђеним путевима са успонима од по 16 степени, и то на дужини од 40 км. За хаубице 155 мм требало је по један, а за топове 120 мм по два трактора. Поставаљање хаубица трајало је по 7 дана, а топова по 13 дана непрекидног рада.

Узмимо само још неколико примера из последњег рата. Зар није поучно да су Немци у циљу разбијања Француске армије у мају 1940 године изабрали за правац свога главног удара баш брдски предео Ардена (и једини брдски предео који је тада уопште дошао у обзир), иако је то земљиште које је тако упадљиво слично баш већини југословенског терена (надморска висина Ардена износи просечно око 500 м, а поједини гребени до 690 м) било густо пошумљено и снабдевано релативно малобројним путевима. Као што је познато, Немци су кроз тај брдовити и шумски предео пропустили главнину својих снага, па и тенковских, намењених за рат на Западу и постигли уништење главнине Француске армије, а замало да нису довели до енглеске катастрофе код Денкерка. Један од главних разлога за тај пораз био је, без сумње, тај што је француско командовање показало изненађујуће потцењивање могућности великих операција на брдско-шумском земљишту уз употребу тешке технике (нарочито тенкова и авијације), и на тај начин пало у ону грешку због које и сада појединци не могу да дођу до правилних оцена и закључака.

Када рекапитулирам у свом сећању кампању против немачке „Европске тврђаве“, која је почела инвазијом у Нормандији, не могу се ослободити утиска да је немачка противофанзива у истим тим Арденима, у децембру 1944 године (која је сасвим изненадила савезничко командовање) била основана на прорачуну да поново, на исти начин, искористи потцењивање могућности масовних операција кроз овај брдско-шумски терен. И стварно, као 1940 Французи, тако су 1944 године и Англо-Американци то опасно подручје бранили, такорећи, само мртвим стражама и патролама. Срећом, овога пута Немци нису успели да постигну своје циљеве, али не зато што нису постигли изненађење, него зато што су већ били сувише слаби и што је Англо-Американцима успело да употребом резерви и рокирањем трупа по фронту локализују непријатељски пробој.

Кад овако пролазим кроз ратну историју Енглеске, наилазим на толико аналогича да ми се све чини да ове заблуде нису нове и оригиналне. И стварно, многи Југословени били су већ априла 1941 године изненађени ставом фелдмаршала Вилсона, који је у преговорима са претставницима генералштаба бивше Југословенске војске на грчко-југословенској граници уверавао Југословене да треба да се боре у планинама (!) и да им за то није потребна помоћ у тешком наоружању.¹⁾ Можда није потребно да уверавам колико је то становиште, са војне тачке гледишта, било погрешно већ и у оно доба. Боље него што бих ја то могао, учинио је то већ угледни енглески војни писац Лидел Харт, када је о Немачко-југословенском рату лаконски изјавио: „У Југославији и Грчкој његове (Хитлерове — прим. Д.К.) нове оклопне снаге биле су тако исто неодољиве као на равницама Пољске и Француске, упркос планинских препрека на које су наишле. Оне су проши-

¹⁾ Види: Wilson: Eight Years Overseas: „За операције на бугарском фронту он (генерал Јанковић — прим. Д.К.) је тражио једну британску тенковску дивизију и четири механизоване дивизије... Ја сам препоручио да се Немци туку у планинама којих у земљи има у великој мери... Он то није добро примио, штавише, изразио је узбуђење због моје сугестије да се они боре у планинама... Ја сам поново истакао важност да се борба води на терену на коме ће југословенски војник бити надмоћнији од немачког“ (стр. 82 и 83).

шале кроз ове земље као вихор и срушиле противничке војске као чунове на куглани“.²⁾

Ми, партизани, нажалост, морали смо у току рата безброј пута да уверавамо енглеске претставнике у нашим штабовима да нам издејствују слање тежег наоружања (ломећи при томе осетан отпор), што нам је, на срећу нашу и општесавезничку, често и успевало. Зато се никако не могу ослободити утиска, да поменута заблуда претставља одређени континуитет у погрешном оцењивању југословенске војне стварности и наших реалних и оправданих потреба.

Мене збуњује при томе једна недоследност: док неки енглески људи другима препоручују да се боре по брдима и планинама без тешке технике, дотле ти исти људи раде сасвим обрнуто када се они нађу пред ситуацијом да воде борбена дејства у таквим истим пределима. Енглеске (па и америчке) јединице су у току читавог последњег рата употребљавале тешку технику свуда где год су наишле на брдско-планинско земљиште. (Као што исто то раде и данас Американци на корејском ратишту, које има врло много сличности са нашим земљиштем). Зар је то случајно да Енглези у последњем рату нису имали посебних планинских јединица, већ су свуда и у равници и у планинама употребљавали стандардне пешадиске дивизије (које су имале још колико тешких модела артиљерије па и тенкова), и чак оклопне дивизије и авијацију свих типова, до најтежих? У борбама у Италији око Салерна и Волтурна на висинама од 400 до 1.200 м (дакле, типичан југословенски терен), на пример, 10 енглески корпус дејствовао је на том терену и са 7 тенковском, а Немци и са 16 и 26 тенковском дивизијом, и то у нападним и одбранбеним операцијама. А таквих примера било је и пре Салерна и после Волтурна, а нарочито на зимској одбранбеној линији Немаца, која је пролазила кроз још више планинске масиве Апенина. Нећу погрешити у закључку ако кажем да њихова властита ратна пракса најјасније демантује теорију оних који би хтели да убеди друге о непотребности тешког наоружања када се ради о методу исто тако планинског ратовања.

Када већ говорим о орографским особинама нашег земљишта, сматрам да би било неопходно поменути још једну важну карактеристику, коју иначе недовољно информисани посматрачи често губе из вида. Читав брдски и планински масив Југославије карактеристичан је по томе што је на све стране испресецан ширим и ужим долинама кроз које теку реке и путне или железничке комуникације. Један поглед на карту увериће свакога да су по тим долинама, у тактичком погледу, могуће операције које се битно не разликују од оних на чисто равничастом земљишту. Према томе, нападач би, у случају своје офанзиве, могао ту да употреби исту тешку технику (можда нешто мању по броју, али не другачију по квалитету) као на равничастом терену Панонске Низије. С друге стране, познато је да је за одбрану од тешке технике једно од најефикаснијих противсредстава исто тако тешка техника.

У осталим земљама угрожене Европе има предела који су слични југословенском земљишту, или који су још и виши. Узмимо, на пример, Алпе, тј. Западну Аустрију, Југозападну Немачку, Северну Италију, Јужну Швај-

²⁾ Види: Liddell Hart: How Crete Was Lost-Yet With Profit, Military Review, October, 1951, стр. 11.

царску и Југоисточну Француску — све су то предели са висинама од 1.000 до чак 4.000 м. Или, на пример, немачки Харц (1.142 м), Шварцвалд (1.493 м), Швапску Јуру (1.015 м), Тиришку Шуму (982 м), Рајнски Шкриљевац (880 м), или Француске Вогезе (1.423 м), Јуру (1.723 м), Ардене (690 м), и Француско Средогорје (1.886 м), а да и не помињем Турску са Араратом (5.156 м), Понтским Горјем (3.937 м), и Таурусом (3.560 м) или Грчку. Зашто никоме не падне на памет да армије, које треба да бране те пределе, претвори у партизане и да им оспори потребу за модерном техником? Зашто, на пример, неки од тих Енглеза не дође до идеје да енглеску војску треба претворити у партизане и њима бранити само брдовити предео Шкотске, а остали део острва препустити агресору?

При овом војно-теориском расправљању не бих хтео дати утисак екстремног апологета некритичне и претеране употребе тешког наоружања у брдско-планинском ратовању. Свестан сам у којој мери постоји разлика у употреби те технике на равничастом и брдско-планинском земљишту. Свакоме је, па и мени, јасно да ту има разлике како у употреби по броју, тако и у погледу употребе неких посебних модела наоружања које је грађено специјално за ратовање у равници. Али хтео бих да посебно подвучем да је за брдско-планинско ратовање могуће и потребно употребити (како у нападу, тако и у одбрани и другим формама борбе) тешко наоружање у великом броју и скоро свих познатих типова.

Има људи који овако резонују: „Ваша партизанска армија углавном није имала тешког наоружања, али је ипак имала лепе успехе и тиме доказала да се може успешно борити и без таквог наоружања“. Истина, било је почетних периода када наше јединице нису имале тешког наоружања, или су га имале само у незнатним количинама. Штавише, било је и таквих јединица које га нису имале ни до краја рата. Тиме је наша Армија стварно на делу доказала да се окупирани народ **може** подићи на устанак и са успехом водити оружану борбу против завојевача. Али из тога не би било правилно изводити закључак да тај народ **треба** и убудуће да се бори без тешке технике, када немање те технике претставља толико очигледан недостатак за сваку армију.

Код јединаца на Западу може се назрети да заступају тезу по којој планине претстављају, да се строго војно-стручно изразим, елемент ситуације који више иде на руку браниоцу него нападачу. Несумњиво, ова теза може да буде предмет спора. Ја се, на пример, са њом, у таквој формулацији, не слажем. Многи иду још и даље. Клаузевец, на пример, сматра чак да планине пружају много више предности нападачу него браниоцу и мишљења је да бранилац не би требало да прими битку на планинама, него би требало да сачека нападача пре уласка или при његовом силаску са планине, тј. на подножју планина, у равници. Не бих хтео да овде улазим у дискусију о томе да ли су ови принципи, постављени у прошлом столећу, задржали и данас своју вредност. Али је сигурно то да против другог екстрема има значајних и уверљивих аргумената. Што се мене тиче, ја бих био у неприлици да дам потврду за једну или за другу тезу. Ми смо водили толико успешних бојева и операција на планинском земљишту и у одбрани и у нападу (признајем, било је и неких неуспешних, али се те нису никада могле да објасне предностима терена за једну или другу страну), да бих се тешко определио за једно

или за друго. Али нешто је увек било јасно: брдско-планинско земљиште **пружа** предности како браниоцу, тако и нападачу, ако умеју да окрену **особности** тога земљишта у своју корист, а победу ће однети онај који је **надмоћнији**, при чему, поред моралне чврстине трупа, техничка опремљеност игра једну од одлучујућих улога.

Прећи ћу на питање о коме ми је дискусија најнепријатнија, и то због тога што сам принуђен да доказујем ствари, које су иначе прилично познате. Ради се о тврдњама да Југословенска народна армија у току рата није водила већих борби, да је имала пред собом непријатеља који је ретко бројно прелазило снаге једне бригаде, и да наша војска нема искустава у вођењу модерних већих операција на равничастом земљишту. Историја, доказана непријатељским и нашим документима, па и савезничким сведоцима, показује укратко следеће:

Главнина снага Народноослободилачке војске водила је већ 1941 године па све до краја рата операције у којима су учествовале непријатељске снаге далеко веће од једне бригаде. Већ за време Прве непријатељске офанзиве, септембра 1941 године, у операцији против ослобођеног подручја Западне Србије, непријатељ је оперисао са 5 и по својих регуларних дивизија ојачаних квислиншким снагама. У току Друге непријатељске офанзиве на територији Источне Босне, у јануару 1942 године, непријатељ је настукао против наших снага са четири немачке и шест италијанских дивизија. За време Треће офанзиве, априла 1942 године, против главнине наших снага у Црној Гори непријатељ је употребио две немачке и осам италијанских дивизија. Пред крај 1942 године ми смо већ имали формирана два корпуса са девет дивизија и 36 самосталних бригада. За време Четврте непријатељске офанзиве, од јануара до марта 1943 године, окупатор је против главнине наших снага од пет дивизија дејствовао са шест немачких и пет италијанских дивизија. У Петој непријатељској офанзиви, маја 1943 године, против наше четири дивизије и три самосталне бригаде непријатељ је употребио 12 својих дивизија у великом маневру за окружење и уништење наше главнине. У Шестој непријатељској офанзиви, септембра и октобра 1943 године, дејствовало је против наших набујалих снага после капитулације Италије укупно: 21 немачка дивизија (250.000 људи), 8 бугарских (120.000 људи) и 3½ мађарске дивизије (27.000 људи). У Седмој офанзиви, маја 1944 године, Немци су ојачали своје снаге на 24 дивизије (270.000 људи), Бугари на девет дивизија (130.000 људи), а Мађари су имали једну комплетну и пет непотпуних дивизија са 25.000 људи. Ми смо тада дејствовали са 38 дивизија у 13 корпуса, 20 самосталних бригада и 107 партизанских одреда. Пред крај 1944 године, наша војска попела се на 51 дивизију у 17 корпуса, 23 самостална батаљона и 107 одреда.

Овде сам поменуо само велике одбранбене операције наше војске, не узимајући у обзир многобројне офанзивне операције и велике маршманевре под борбом у првим годинама рата, када смо, такође, готово увек водили борбу против снага већих од бригаде. Поменућу само неколико крупних нападних операција у последњој фази рата. У Мостарској офанзивној операцији, фебруара 1945 године, наш 8 корпус, са три дивизије, једном артиљерском и једном тенковском бригадом, разбио је две непријатељске дивизије.

У Тршћанској операцији, наша 4 армија од 14 дивизија,¹⁾ од марта до маја 1945 године, разбила је постепено низ непријатељских дивизија, међу осталим комплетни немачки 97 корпус. У Сремској операцији, и у Славонији, на главном правцу у позиционом рату, наша 1 армија са своје 4 дивизије, у априлу 1945 године, разбила је две немачке дивизије.

Из ових операција, и много других које нисам набројао, излази неколико неоспорних историских чињеница: и непријатељска и наша војска водиле су борбе и на планинском и на маневарско-брдском и на равничастом земљишту. На сваком од тих земљишта употребљавана је и са једне и са друге стране сваковрсна техника, укључиво и тешка. Наше крупније оперативне јединице (дивизије, корпуси и армије) водиле су на свим тим земљиштима офанзивне и дефанзивне операције великих размера.

Још један детаљ: каже се да су наше дивизије понекад биле (и још јесу) мање од стандардне британске бригаде. О бројности наших дивизија данас не бих желео да говорим. Што се тиче наших дивизија из рата, јасно је да се оне не могу упоредити са садашњом мирнодопском стандардном британском дивизијом. Бројна стања наших дивизија су у рату јако варирали. За време стратeгиских плина, а поготово после формирања стратeгиског фронта крајем 1944 године, оне су бројале и по 10 и више хиљада, спуштале су се на четири до шест, а за време осека имале су и само по две до три хиљаде. Онај који познаје тешкоће мобилизације и опремања трупа на окупираној територији, тај се томе неће ни чудити. Да ли је било много боље и у другим армијама, које су имале сталну организовану позадину? Немачке дивизије на Источном фронту после дуготрајних борби често су падале испод осам хиљада људи. Руси тврде да им је просечна бројност дивизија у рату ретко превазилазила шест до седам хиљада људи (и поред њиховог огромног људског резервоара).

Поред тога, треба имати у виду да су, због специфичности нашег снабдевања, бројна стања дивизија одговарала скоро у целости бројности борачког дела дивизија. Ако у енглеској дивизији одбијемо неборачки од борачког дела, онда се и слика њихове дивизије прилично мења. (За илустрацију: садашња америчка пешадиска дивизија има у свом саставу 53% неборачког и полуборачког људства и 47% борачког, од чега свега 6,6% пешака).

Они који имају оваква мишљења о нашој Армији не греше само зато што се у испитивању традиције наше Армије у последњем рату ослањају на неистините чињенице, него и зато што не узимају у разматрање и раније традиције наше Армије. Наши народи нису у току последњег рата првипут у историји створили своју армију. Зато би било погрешно оцењивати квалитет нашег војника и нашег командног састава само са становишта традиција из последњег рата, ма колико да су баш те традиције утиснуле јак печат на њихов борбени и морални лик. Наш народ каже: „Нисмо ми тиква без корена“. Зашто се онда ови људи не сетe, за оно време модерно развијене регуларне Српске војске, која је у Балканским ратовима 1912 — 1913 године

¹⁾ Да је и у нашим јединицама било и технике наводим пример бројног стања 4 армије у почетку операције, када је на фронту дејствовало 4 дивизије и 3 дивизије из непосредне прифронтоске позадине. Том приликом армија је имала 49.086 људи, 166 оруба, 404 минобацача 2.755 митраљеза и 98 тенкова.

извојевала тако сјајне победе? Зашто нису извукли поуке из дејства Српске војске у Првом Светском рату, која је извојевала величанствене победе, које су тада задивиле читав свет, и то, понављам, употребљујући успешно, за оно време модерно, тешко наоружање? Истина, традицијама старе Југословенске војске између два светска рата не можемо да се похвалимо. Та је војска брзо пропала. Али не због тога што наш војник не би био дорастао за модерно ратовање. Разлоге за то би требало тражити, донекле, тамо где бисмо их нашли ако бисмо анализирали сличне војне поразе Чехословачке, Пољске, Норвешке, Белгије, Холандије и Француске, па и на крају крајева, Британских експедиционих снага у Грчкој и Француској.

Исто тако постоји мишљење да наш народ нема довољно техничког васпитања и искуства и да наши млади генерали имају ограничено искуство и да ниједан од њих нема никаквог знања о оклопном ратовању.

Ја сам далеко од тога да оспоравам непобитну чињеницу да се наш народ не може упоредити по свом техничком васпитању и искуствима са, например, Енглезима. Али је стварност таква, а томе би требало да се радују и наши енглески пријатељи, да наша војска данас располаже са доста знатним процентом људства, које би било кадро да преузме у своје руке и компликовану модерну технику. Део тог људства ми имамо још из времена рата, а део из редова специјалиста који су се после рата вратили из заробљеништва. Поред тога, прошло је седам година од краја рата. Наша Армија за то време није спавала; она је непрекидно усавршавала техничко знање свога људства.

Али, што је можда најважније, не сме се изгубити из вида да се наша земља брзим темпом индустријализира, а њена пољопривреда механизира, што за нашу Армију претставља увек јачи извор технички васпитаног људства. Ево за илустрацију: док је 1931 године у Југославији било свега 496.265 индустријских и занатских радника, у 1951 години било их је већ 1.023.728. Пре рата, 1938/1939 године било је у разним нижим и средњим индустријским и пољопривредним школама 97.051 ученик, а 1950/51 године има их већ 195.612. Број студената на високим школама попео се од 21.253 у 1939/1940 години на 59.609 у 1951/1952 години. У земљи је проведена после рата масовна акција за техничко васпитање широких народних слојева преко организације „Народна техника“, која је у 1951 години прикупила већ око пола милиона чланова. Од њих је само 1950 године око 60.000 положило испите за моторне и једриличарске пилоте, шофере и сл. Само у 1949 години, например, „Народна техника“ мобилисала је 2,331.000 лица у „недељи технике“. Према свему томе било би погрешно, при оцењивању техничке оспособљености нашег људства, имати пред очима борца из 1945, а још мање партизана из 1941 године, који су са невероватном сналажљивошћу прешли компликовани пут од пушке до тенка, а у послератном периоду успешно се упознали са сложеним техничким достигнућима.

Чини ми се, да би било једнострано оцењивати општи квалитет једног послуживоца машине само са тачке гледишта његове стручно-техничке оспособљености. Историја ратова је показала да је од не мање важности воља, морална снага да се послужилац бори са тим машинама и да их не напусти када дође моменат да се од мирнодопских вежби и парада пређе на тврду, крваву ратну стварност пуну личних опасности и самопрегора. У упо-

ређивању две технички опремљене армије то је важније него мале разлике у техничкој оспособљености људства.

Ја не бих хтео учинити утисак човека који потцењује тешкоће техничког васпитања људства. Јасно је да то не иде лако и да су ту потребни огромни напори, и да може доћи у почетку и до пролазних неуспеха. Сетимо се само како је изгледао марш немачке војске на Беч за време аншлуса, марта 1938 године. Рајмон Картје, у својој књизи „Ратне тајне откривене на суђењу у Нирнбергу“, овако описује тај марш: „Сам Јодл признаје да већина возача није знала да шофира својим возилима. Само 60% од њих успело је досећи Беч“ (стр. 56). Значи, да у томе има тешкоћа и у технички високо развијеним земљама, па како их не би било и у нашој!

Ако су све околности такве, онда се сам по себи набацује само један закључак: нашој Армији је потребно што пре дати сву неопходну технику како би се њено људство што пре и што боље оспособило за њено руковање.

На завршетку тог питања: мене много буну једна паралела. Док се нашој земљи на основу њене релативне техничке заосталости оспорава целисходност пружања помоћи у тешкој техници, дотле се према другим земљама такав аргумент не употребљава. Зашто се, на пример, Турској или Грчкој, чији ниво техничког развитка сигурно није виши него у Југославији, потреба такве помоћи не оспорава? Штавише, њима се та помоћ већ и даје.¹⁾ Војним аргументима, односно аргументима техничке оспособљености људства, дакле, не може се растумачити разлика у гледању на турске или грчке и југословенске потребе. Да ли ту, можда, политички моменти играју пресудну улогу? Ако је тако, онда би то требало поштено признати, а не да се вештачки конструишу аргументи војне природе, који су неодрживи.

Многе аргументе које сам изнео за техничку оспособљеност нашег људства могу применити и за оцену квалитета наших генерала. И они су прошли кроз тврду школу рата, у коме су успешно изводили врло компликоване операције широких размера. И они су седам послератних година темељито искористили. Још у току рата прошло је кроз наше војне школе и курсеве 28.034 слушаоца, а у послератном периоду 42.286, од којих су многи наши генерали били на вишегодишњем школовању у Војној академији. Њихово искуство, дакле, није ограничено оним границама како се то мисли.

Ратоводство је занат посебног типа. Оно се не може учити само и непрекидно кроз властиту праксу, као на пример, техничке науке или медицина. Ниједна земља није непрекидно у рату, да би њени ратници непрекидно упражњавали свој занат у пракси и кроз њу се учили (и срећа је за човечанство што је то тако, а пожељно би било да би то било још више тако!). Зато је већ сам метод оцењивања наших генерала погрешан. Кад би такав метод консеквентно применили на генерале других армија, дошли бисмо неминовно до апсурда који су неодрживи. Енглеска, на пример, пре Првог светског рата, деценијама није водила ратове значајнијих размера. Да ли би, према томе, била правилна оцена пред почетак тога рата, ако би се њом тврдило да њени генерали нису способни за вођење рата пошто немају својих властитих искустава у командовању крупним операцијама? У Другом

¹⁾ По подацима из дневне штампе Турска је само до октобра 1949 године добила око 44 брода, 577 авиона, 500 тенкова, и 15.000 моторних возила, а Грчка око 150 авиона, 3.840 топова и бацача, 180 тенкова и 10.000 моторних возила.

светском рату било је армија (не бих хтео да их набрајам да се неко не би осетио увређеним) чији су генерали доживели крах већ у првим биткама са непријатељем, а било је и таквих чије земље уопште нису учествовале у рату. Нико данас не приговара тим генералима да су неспособни за модерне операције због тога што немају свог властитог искуства, односно, што имају чак и лоше искуство у томе. А југословенским генералима, тим погрешним методом оцењивања, желело би се, иако имају дугу праксу и лепу победу за собом, да се оспори квалитет.

Можда ће ми се приговорити да се није хтела оспорити општа способност наших генерала, већ само конкретна способност за руковање тенковским ратовањем. Немогуће је данас проучавати ратоводство, стратегију и тактику, ако се као интегралан део тог студија не укључи и питање савремене технике, а нарочито артиљерије, тенкова и авијације. Тако су радили и раде наши генерали. Можда је успесима на пољу усвајања теорије о модерним операцијама помогла баш и чињеница што су наши генерали махом млади људи. Искуство последњег рата показало је да су баш најсјајнију каријеру у свим војскама (и енглеској, и америчкој, и немачкој, и другима) постигли млади људи у техничким родовима војске — у тенковским и ваздухопловним јединицама. Баш ту највише долази до изражаја младићки елан, еластичност, дрскост и самопоуздање, којих наши људи имају у довољној мери, а што их чини подесним за такву врсту ратовања. (Ни Ханибал, ни Наполеон, ни Фридрих Велики нису били старији од 25 — 35 година за време својих највећих победа). Кад би чак и било тачно да наши генерали немају баш никаквог искуства у тенковским операцијама, из тога би било преурањено извести закључак да они не би били у будуће способни да воде такве операције. Узмимо само један пример из историје: немачки генерали нису имали никаквог сопственог искуства у том погледу, али су се они учили од свих модерних војних мислилаца у свету. На основу теорије коју су тако створили они су одмах у почетку Другог светског рата постигли крупне победе својим дубоким тенковским продорима (Пољска, Француска, Балкан, СССР у 1941 и 1942 години). Интересантан детаљ: не тенковски специјалист, него пешадиски командант, генерал Манштајн, био је тај који је први дао идеју и разрадио план за немачки тенковски удар кроз Ардене (1940 године) који је сахранио Француску и одбацио енглеске експедиционе снаге преко Канала. На свом властитом искуству су тада Енглези могли видети да тенковски удар може бити ефикасан и као резултат комбинација општевојног генерала.

Из полемике по овом питању може се закључити да извесни људи претпостављају да се војском слабо наоружаном може лакше командовати и извојевати победа него са војском снабдевом модерном техником. Несумњиво је лакше руковати дивизијом која је наоружана, рецимо, само пушкама и митраљезима. Али је друго питање, да ли ће генерал са таквом дивизијом, у савременим условима, моћи да се туче победоносно и да извршава задатке? Мишљења сам да ће генерал лакше да туче непријатеља и да извршава задатке ако се тој дивизији додају артиљерија и тенкови и ако се она подржава авијацијом, и ако у том случају генерал треба куд и камо више да зна и више да мисли. Нашим генералима, међутим, предлажу да се боре са мање технике, јер ће, тобоже, на тај начин лакше да се боре против непријатеља.

На крају, постоји у тој полемици још један аргумент, који се извесним људима чини нарочито убедљив. Они сматрају да би давање тешког наоружања Југословенској народној армији могло изазвати у њој прецењивање властитих способности. Због тог прецењивања властитих снага ми бисмо могли доћи у искушење да нагомиламо своје снаге у долини Дунава и северно. Таква концентрација наше главнине претстављала би лепу награду за нападача — ако би он икада дошао — и он би нас уништио у Војводини за недељу дана, што би претстављало уједно и свршетак сваког отпора у Југославији. Тако они мисле.

Ја овде не желим да конкретном говорим о одбрани Војводине или било ког дела наше државне територије. То је предмет нашег ратног плана, а не постоји обичај да се у штампи расправља о ратним плановима. Зато бих на тај аргумент дао само ову кратку примедбу: горњим мишљењем не потцењује се само интелигенција нашег војног руководства, него и интелигенција руководства евентуалног противника. Концентрација главнине наших снага на простору Војводине (која претставља северно од Дунава свега 7,2% укупне површине Југославије и 23,2% од укупне границе према евентуалном непријатељу) претставља решење са којим се неће сложити ни нестручњак. Ништа мање интелигентно не би се показало ни војно руководство непријатеља ако би у таквом случају усмерило своје главне напоре на тако концентрисану силу опремљену тешким наоружањем. Непријатељ би много паметније урадио ако би са својим снагама прошетао најпре Трсту, Ријеци, Сарајеву, Скопљу итд. Зашто он то не би урадио ако тамо не би било никога ко би му то оспоравао? Шта би нама онда вредела наша главнина на малом и изложеном простору војвођанске равнице?

Уствари, ако упоређујем стратегију, која нам се препоручује са стратегијом коју можемо да назремо код евентуалног непријатеља, долазим до закључка да је ова последња разумнија. Руси сами концентришу у близини наших граница дивизије опремљене пуном формациском техником, па и тенкове. Они се нипошто не зававају да је југословенска територија непроходна за тешке топове, тенкове и моторизацију. Они не уверавају Бугаре, Румуне и Мађаре у непролазност нашег земљишта нити их саветују да своје армије задрже у примитивном стању лаког наоружања, него их обилно снабдевају и свим тежим моделима. Иако те земље по свом техничком прогресу нипошто не надмашују Југославију, Русима не смета недостатак њиховог техничког васпитања и искуства, већ их стрпљиво уче у руковању компликованим машинама. По подацима, који су већ објављени у ОУН, они су опремили већ 13 мађарских, 19 румунских и 18 бугарских дивизија. Бугарској су дали већ 400 авиона међу којима и бомбардере, и око 400 тенкова, а у Мађарској су формирали једну тенковску и једну ваздухопловну дивизију. Све те снаге, ако би до агресије дошло, сручиле би се на Југославију у настојању да прођу долинама, маневарским земљиштем и планинама у нашу земљу.

Југословенска народна армија настојаће да им спречи ту намеру и својим садашњим средствима, али би то много лакше учинила са више тешког наоружања, које је нама потребно како за одбрану, тако и за противнападе, како за наше равнице и долине, тако и за наш маневарски-брдски терен и наше планине. Ми нећемо, и не можемо, да се поново претворимо у партизане из 1941 године, да дозволимо окупацију наше земље и да онда отпочнемо наново са изградњом армије и државе када већ ту армију и државу имамо.